

8. "Den der betaler musikken": En moskehistorie

Af Lene Kühle, professor-MSO, afdeling for religionsvidenskab, Aarhus Universitet. E-mail: lk@cas.au.dk

Hvad sker der, når danske moskeer modtager penge fra velstående velgørere i Golfstaterne? Kræver velynderen indflydelse? Hvem holder styr på økonomi? Og har politikerne ret i, at donorerne er tegn på, at Danmark trues af udemokratiske kræfter? Der findes næsten ingen forskning om udenlandske donationer til moskeer i Danmark, men danske politikere har deres formodninger, som i 2021 givetvis vil materialisere sig i en lov om forbud mod visse donationer fra udemokratiske organisationer og lande. Denne artikel undersøger spørgsmålet om hvilken betydning som pengestrømme fra Qatar til Danmark fik for Københavns Store Fond, som ejer en af Europas dyreste moskeer. Historien kan måske løfte lidt af sløret for hvad der sker, når millioner af kroner overføres fra et af verdens mindste, men rigeste lande til repræsentanter for en minoritetsreligion i et rigt, men ikke særlig religiøst land. Pengene bidrog til at rejse en moske og islamisk center, som det ville have være vanskeligt, hvis ikke umuligt at finansiere alene på baggrund af midler, rejst i Danmark. Men pengene var også medvirkende til, at moskeen i en række år var så præget af tilsyneladende uoverstigelige konflikter. Konflikterne var mellem to fløje i bestyrelsen, men der var også andre konflikter på spil, herunder også storpolitiske konflikter, nemlig konflikter mellem Qatar på den ene side og en håndfuld andre stater i mellem-østen med Saudi-Arabien og Emiraterne i spidsen på den anden side.

"D. 1. oktober 2015 modtog Civilstyrelsen et brev fra to medlemmer af henholdsvis bestyrelsen for Københavns Store Fond (Fremadrettet omtalt som KSF) og Støtteforeningen for Københavns Store Fond (Fremadrettet betegnet som Støtteforeningen)". Sådan -lidt tørt -begynder en [artikel](#), som jeg offentliggjorde på min hjemmeside d. 19.februar 2020, og som få timer efter blev delt bredt på danske nyhedsmedier på baggrund af [en avisartikel om artiklen](#). Artiklen dannede i ugerne efter offentliggørelsen baggrund for en længere artikelrække i *Berlingske*. Baggrunden for artiklerne var aktindsigter i dokumenter fra Civilstyrelsen, som er den styrelse under Justitsministeriet som holder tilsyn med ikke-erhvervsdrivende fonde som KSF¹. Aktindsigten som jeg og senere også journalisten fra *Berlingske*² havde opnået, indeholdt tusindvis af sider om arbejdet i fondens bestyrelse. Meget af materialet var opsigtsvækkende og havde alle konturerne af en stor skandale om drabelige magtkampe og muligt misbrug af svimlende midler, men hvis man vil læse om dette, kan man læse *Berlingskes* artikler (liste kan findes [her](#)) eller min oprindelige [tekst](#). I denne artikel forfølger jeg historien med henblik på, hvad den kan fortælle os om udenlandske donationer til moskeer i Europa. Det er et felt, som har haft stor politisk og journalistisk bevågenhed, men hvor der stort set ikke findes forskning. Materialet fra Civilstyrelsen beretter om konflikter i moske og fond. Heller ikke på dette felt findes der meget forskning. Historien om KSF er således væsentlig, fordi den giver et unikt indblik i de indre forhold og konflikter i en europæisk moske og især den bagvedliggende islamiske fond, og fordi den giver indblik i, hvad der sker, når et moskeprojekt modtager meget store pengesummer fra donorer i Golfstaterne.

¹ Fra 2020 er KSF omdannet til en Erhvervsdrivende fond og er dermed underlagt Erhvervsstyrelsens tilsyn.

² Jeg har i en anden artikel beskrevet samarbejdet med journalisten fra *Berlingske* (Kühle 2021).

Hvad handler historien om?

Navnet 'Københavns store fond' er ikke så velkendt i offentligheden. Mange kender imidlertid til stormoskeen på Vingelodden eller moskeen på Røvsingsgade, som den undertiden kaldes med henvisning til den større vej, som bygningen ligger ud til. Moskeen indgår i et center med det officielle navn Hamad Bin Khalifa Civilization Center. Navnet henviser til Sheikh Hamad bin Khalifa bin Hamad bin Abdullah bin Jassim bin Mohammed Al Thani, som var Qatars Emir fra 1995 til 2013 og som har finansieret centeret gennem en donation til den bagvedliggende fond, som altså er KSF. Blandt muslimer er moskeen kendt som Stormoskeen, Qatarmoskeen eller Khalifamoskeen skønt det officielle navn er Khayr El-Barriya Moskeen, som betyder noget i retning af 'den bedste af alle skabninger' med henvisning til en velkendt betegnelse for profeten Muhammed.

KSF blev etableret i 2008 af tre medlemmer af Dansk Islamisk Råd og i 2010 blev grunden på Vingelodden 1 købt for 76 mio. kr. I juni 2014 blev centeret indviet. Stormoskeen fik på mange måder en flyvende start: Formuleringer i lokalplanen betød, at centeret umiddelbart kunne opføres, så man undgik en offentlig høring og deraf følgende risiko for at en offentlig debat ville medføre en forsinkelse eller måske endda aflysning af projektet, som det er set før. Københavns Kommune var derudover positivt indstillet, og arkitektfirmaet virkede til at være dygtige til at mediere mellem forskellige interessenter og kommunen. Men materialet fra aktindsigten viser, at der allerede inden indvielsen i 2014 var uvej på vej i form af uenighed om beslutninger og processer i bestyrelsen. Og allerede i 2015 blev Civilstyrelsen inddraget i konflikter mellem fondens bestyrelsesmedlemmer.

Bygningen på Vingelodden 1A er KSF's væsentligste aktiv, men med materialet fra aktindsigten fik offentligheden større viden om KSFs aktiviteter: Udover Khalifa-moskeen KSF købte allerede i 2013 og 2015 to andre moskebygninger (i Skive og Skælskør) samt en bygning, som man ville anvende til en grundskole. Materialet fra aktindsigten dokumenterede, at fonden i 2018 forærede moskebygningerne til de respektive menigheder i Skive og Skælskør. Allerede nu fremgår det nok klart, hvorfor historien er kompliceret at fortælle: Der er et stort center, Hamad Bin Khalifa Civilization Center, der er tre moskeer, hvoraf én er beliggende i centeret, og så er der en bagvedliggende fond. Materialet fra aktindsigten viser også, at centeret har forsøgt sig med en række andre aktiviteter som ud over forsøget på at etablere en skole også indbefatter rejsebureauet Halal Rejser APS, som dog knap når at komme i gang inden det går konkurs i 2015. Materialet fra aktindsigten viser ligeledes, at fonden i begyndelsen af sin levetid benyttede en del af de donerede penge til at yde lån, både til private (sandsynligvis som et forsøg på at yde halallån, dvs. et lån uden renter), men også til virksomheder, som sælger halalprodukter. Kernen i de konflikter, der udspiller sig i fonden synes i høj grad at være uenigheder mellem fondsbestyrelsens medlemmer, mellem fond of støtteforening og mellem dele af bestyrelsen og de udenlandske donorer. Konflikterne handler på sin vis om demokrati, men ikke om tilslutning til demokrati, men om hvordan bestyrelsesarbejde, medlemsdemokrati og ledelsesansvar kan komme ud af takt med hinanden, hvis der ikke holdes jævnlige møder, og hvis der ikke tages referat om beslutninger. Da KSF var en ikke-erhvervsdrivende fond, blev der ikke ført regelmæssigt tilsyn med fonden, og da Civilstyrelsen blev indblandet havde konflikterne allerede nået at udvikle sig.

Konkurrence og samarbejde mellem de udenlandske donorer

Det var kendt i offentligheden, at moskeen er etableret efter en rekordhøj donation på 150 million kroner fra den tidligere emir af Qatar. Men korrespondancen med Civilstyrelsen afslører, at der også har været andre

udenlandske donorer i spil, og at den samlede investering i moskeen er over 225 millioner kr., idet KSF ud over den allerede kendte engangsdonation på 150 millioner kr. (som det nu blev klart var foretaget gennem et statsligt ejendomsinvesteringsselskab med navnet Private Engineering Office (PEO)), også havde modtaget relativt mindre donationer fra Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah (Kuwait). Derudover blev det klart, at PEO ud over engangsbetøbet også havde givet tilsagn om et løbende bidrag på 5 mio. kr. til drift af moskeen i hvert fald i opstartsperioden. Aktindsigten viste, at netop eksistensen af de forskellige donorer, som oprindeligt ikke synes at kende til hinandens eksistens, var en årsag til nogle af konflikterne i moskeen. En repræsentant fra Qatar Charity UK, som hævdede at repræsentere Qatar Charity (samt Munazzamat Al-Dawah) henvendte sig således i 2015 for at sikre sig at donationen fra Qatar Charity var gået til det som var aftalt. Hvis PEO fuldt havde finansieret projektet måtte der jo være kommet nogle penge i overskud. Qatar Charity er den velgørenhedsorganisation i Golfen, som har ydet flest (men ikke de største) donationer til muslimske initiativer i Europa.

I en ukendt årrække op til 2014 ydede Qatar Charity 'nødhjælp' til over 100 moske- og skoleprojekter i omkring 15 europæiske lande med et samlet bidrag på ca. 75 mio. €. Der er imidlertid noget der tyder på, at der har manglet fremdrift i en del af projekterne, og af Qatar Charitys i alt 140 projekter i Europa, Canada og Australien var under en tredjedel fuldført i 2015 (Chesnot and Malbrunot 2019). I 2014 åbnede Qatar Charity et kontor i London (Shideler, Froehlke, and Fischer 2017) for at sikre en mere direkte understøttelse af projekter i Europa. (s. 3). I 2015 forsøgte Qatar Charity at systematisere donationerne til projekter i vesten i projektet al Graith (regnen), som havde til formål at introducere "the Islamic culture and strengthening its presence among the western communities in particular, and the world in general" (s. 4). Der kunne altså være gode grunde til, at repræsentanter for Qatar Charity i 2015 skulle tage kontakt til KSF for at sikre, at pengene fandt anvendelse som aftalt.

Materialet fra aktindsigten viste, at især Ayyoub Abouliaqin, en fransk muslim og aktivist, bosat i London og tilknyttet Qatar Charitys europæiske afdeling, spillede en vis rolle i konflikternes første fase. Abouliaqin forsøgte at få overført donationen fra Qatar Charity til Qatar Charity UK under trusler om retssager, men åbnede også for den mulighed, at striden kunne bilægges, hvis Qatar Charity UK blev tildelt tre pladser i fondens bestyrelse. Abouliaqin synes dog ikke at have tilslutning fra Qatar Charitys hovedkvarter i Doha, og i aktindsigten rejses tvivl om, hvorvidt Qatar Charity UK var bemyndiget til at repræsentere Qatar Charity, Qatar og Munazzamat Al-Dawah. KSF afviser derfor at forhandle med Abouliaqin. Abouliaqin [mister sin lederposition i begyndelsen af 2017](#). Qatar Charitys mister sin repræsentation i fondsbestyrelsen i KSF, da PEO i 2017 – ti år efter den første store donation - fremsætter ønske om, at de som den langt største donor - Qatar Charity havde doneret 2,7 mio. €, Dawa 1,8 mio. € og PEO i omegnen af 20 mio. € burde være repræsenteret i fondsbestyrelsen. Det er Abouliaqins henvendelse til KSF, som er begyndelsen på Civilstyrelsens involvering i sagen. Civilstyrelsen er som nævnt tilsynsmyndighed i forhold til KSF, fordi fonden er registreret som erhvervsdrivende, men styrelsen træder alene i funktion, hvis styrelsen modtager en henvendelse, eller hvis andre forhold giver anledning hertil.⁵ Abouliaqins henvendelse fik et

³ "need for direct supervision of Qatar Charity projects in Britain and in Europe generally, especially with the development of these projects and their increase in size" <https://www.gulf-times.com/story/395207/Qatar-Charity-opens-office-to-oversee-projects-in->

⁴ <https://www.qcharity.org/en/ga/news/details/2400-qatar-charity-launches>

⁵ <https://www.regeringen.dk/media/3735/aabenhed-om-udenlandske-donationer-til-trossamfund-og-religiose-foreninger-1.pdf>, s.41.

bestyrelsesmedlem til at efterspørge indsigt i, om fondens penge var blevet anvendt i forhold til reglerne, og om de krævede bestyrelsesmøder var blevet afholdt. Civilstyrelsen blev således bedt om at tage stilling til, om fondens formand ville kunne fortsætte. Civilstyrelsen anvender mere end 4 år på at tage stilling til spørgsmålet, og i den tid vokser konflikten og bringer moskeen og fondens overlevelse i alvorlig fare: Konflikten handlingslammer fonden, og kampen om adgangen til konti etc. betyder, at fonden mister bankforbindelser, forsikringsselskab og regninger til bl.a. vand, varme og el forbliver ubetalt. I en periode er der to parallelle bestyrelser, og i 2017 konkluderer civilstyrelsen, at "uoverensstemmelserne er så dybe og langvarige, at de påvirker ledelsen af fonden, hvilket i sidste ende kan påvirke fondens eksistens". I, hvad PEO beskriver som et forsøg på at mægle i konflikten, opfordrer de i sommeren 2017 alle bestyrelsesmedlemmer til at underskrive erklæring om at respektere dansk lovgivning, afholde sig fra religiøs polemik og fra at modtage donationer fra andre donorer, overholde gældende regnskabsregler og arbejde for, at fondens arbejde er til glæde ikke bare for danske muslimer, men for alle danskere. Nogle af fondsmedlemmerne opfatter imidlertid dette som et forsøg på at kontrollere fonden, og civilstyrelsen var heller ikke begejstret. Styrelsen ved, at alle afventer en beslutning, men mener endnu ikke, at sagen er fuldt oplyst. I 2018 opnår PEO tre bestyrelsesposter, og de presser på for at få forenklet fondens portefølje, bl.a. ved at afgive moskeerne i Skive og Skælskør, sådan at fondens virke kommer nærmere det formål, som donationen oprindeligt blevet givet til. De opnår dog ikke støtte til at omdøbe fonden til Hamad Bin Khalifa Civilization Center fonden, som ellers ifølge PEO ville bringe fondens navn i overensstemmelse med intentionen.

I 2019 sker der to væsentlige ting. For det første er Civilstyrelsen klar til at tage en beslutning, og de skriver til bestyrelsesmedlemmerne, at de agter at afsætte fondens bestyrelsesformand under henvisning til fondslovens paragraffer om egnethed til at beklæde hvervet som bestyrelsesmedlem. Da PEO har støttet bestyrelsesformanden, er dette umiddelbart en dårlig nyhed for dem. For andet tilkendegiver PEO, at de ikke længere vil yde løbende bidrag til fonden, og KSF begynder derfor i 2019 at udleje én af sine bygninger. Samlet leder disse to beslutninger til, at konflikten i Københavns Store Fond endelig afsluttes. Idet fonden nu skal registres som en erhvervsdrivende fond, bortfalder sagen om en mulig afsættelse af formanden. Da erhvervsdrivende fonde samtidig – [modsat velgørende fonde ikke har begrænsninger på antallet af udenlandske bestyrelsesmedlemmer](#), indsættes en ny bestyrelse d. 19. juni 2020 med et bestyrelsesflertal med bopæl i Qatar. Samtidig fratræder det bestyrelsesmedlem, som oprindeligt kontaktede Civilstyrelsen, og dermed er der ikke længere et modsætningsforhold mellem forskellige fløje i bestyrelsen og konflikten er officielt 'løst'. Fondens pengebrug var allerede tidligere blev afklaret og eventuelle lån var tilbagebetalt. Men historien om den nye bestyrelse knyttes hurtigt til en anden og større konflikt.

Konflikten i fonden som en del af en international konflikt

Berlingskes artikel d. 23.06 2020 som handlede om, at medlemmer med bopæl i Qatar nu havde et flertal i fondsbestyrelsen i en dansk moske, spredte sig hurtigt til udlandet, idet mindst ti engelsksprogede hjemmesider i slutningen af juni bringer forskellige versioner af historien. Alle steder angives kilden til historien at være artiklen i *Berlingske*, men de forholder sig mere eller mindre frit til denne. Nogle har tilsyneladende ikke haft adgang til den originale artikel eller har af andre årsager misforstået navne og relationer, der nævnes i den.⁶ Det grundlæggende argument i nyhedsartiklerne fra [The Middle East Online](#),

⁶ *The Arab Weekly* refererer således til den aarhusianske borgmester Jens Henrik Thulsendale (Jens Henrik Thulesen Dahl) og til Lenny Cole (Lene Kühle), a researcher in religious affairs.

[The Crystal Eye](#), [The Arab Weekly](#) og i citathistorierne (fra Middle East Online) på tre andre hjemmesider⁷ er forskellige fra *Berlingskes* originale artikel og har som hovedpointer, at danske politikere er vrede på Qatar, og at Qatar (og Tyrkiet) støtter ekstremister som Daesh, al-Qaeda, al-Shabab, Hezbollah and Hamas:

“Qatar’s move sparked a political outrage in Denmark as left-wing politicians demanded the government put an end to foreign interference in Danish mosques.” (Middle East Online)

“The Qatari leadership openly supports the Muslim Brotherhood, a movement considered terrorist by the majority of Arab countries as there are full of evidences of Doha funding terrorist and extremist groups worldwide. Danish people strongly rejected the spread of Qatar and its Muslim Brotherhood thought in Denmark.”(Crystal eye)

The Arab Weeklys tydelige interesse i at fremstille konflikten i fonden som et forsøg på at udsprede ekstremisme viser sig i den måde, som de viderebringer min udtalelse i artiklen. Jeg udtalte, at PEOs magtovertagelse i fonden handlede om at sikre fondens fremtidige virke og dermed deres investering, men Arab Weekly mener, at: “She was referring, of course, to the fact that decisions inside the mosque were being taken according to an agenda set by Doha and its representatives, and not according to the visions and choices of the Danish government” (The Arab Weekly). Tilsvarende omfortolkning af min udtalelse finder sted hos [The Portal](#):

Religion scientist Lene Kühle says to Berlingske that the boardroom mess is not necessarily about religion. Rather, it is a question that the Qatari people want to secure their investment, she believes. However, the fact is that the “Hamad Bin Khalifa Civilization Center” has also been disputed for religious reasons. For example, Imam Abu Bilal, convicted of calling for the killing of Jews, has preached several times in the mosque. When that information came out in February, representatives of the Grand Mosque said that Abu Bilal was not considered extreme. (The Portal)

Et generelt træk i alle historierne er, at der advares kraftigt mod Qatar, og at konflikten i KSF betragtes som [“the latest move in Qatar’s actions to fund and infiltrate European mosques and Islamic centers”](#) (European Eye on Radicalization).

[The Portal](#) er ikke et nyhedsmedie, men beskriver sig selv som centre for forskning og interkulturel forståelse. Tilsvarende gælder for centeret [European Eye on Radicalization](#), som endda er partner i EU-netværket [The European Foundation for Democracy](#). Selvom beskrivelserne af konflikterne på disse sider er langt lødigere end på nyhedssitene, er grundhistorien den samme, nemlig at Qatars ‘soft power’ politik er problematisk, herunder mere problematisk end andre golf-staters ageren. Det er ikke helt nemt at afgøre, hvem der står bag hjemmesiderne (se tabel 1), men umiddelbart kan sidernes hjemføres til interesser og

7

http://usa.shafagha.com/EN/AL/5640969_https://article.worldnews.com/view/2020/06/29/Danish_politicians_slam_Qatar_s_control_of_Grand_Mosque/;https://m.onenewspage.com/n/Front+Page/1zlsbu9e1m/Danish-politicians-slam-Qatar-control-of-Grand.htm

muligvis efterretningstjenesten i De Forenede Arabiske Emirater⁸. Emiraterne har siden 2017 været part i den konflikt, der har været mellem Qatar og en række andre mellemøstlige lande, ledet af Saudi-Arabien (Andersen 2017). Qatar er et meget lille, men enormt rigt land, og konflikten handler ifølge nogle iagttagere om, at Saudi-Arabien aldrig har accepteret Qatars uafhængighed (Abu Sulaib 2017). Qatar har derfor længe forsøgt at navigere mellem forskellige magtinteresser, men da Hamad bin Khalifa i 2013 overdrog magten til Sheikh Tamim blev strategien og dermed konflikten med Saudi-Arabien skærpet (Kamrava 2017: 93). Som konsekvens af det højere konfliktniveau indførte Saudi-Arabien, Forenede Arabiske Emirater, Bahrain og Egypten i 2018 en handels- og rejseembargo imod Qatar. I oktober 2018 kom det frem, at 271 kontoer i Emiraterne og Egypten havde været anvendt i koordinerede ["state-backed information operations on Twitter" rettet mod især Qatar, men også Iran](#). Kontoerne var oprettet af DotDev, et privat tech firma, som opererer i Emiraterne og Egypten. Kontoerne blev lukket sammen med 4248 andre kontoer, der primært opererede fra Emiraterne og som ofte under falske navne førte kampagne mod Qatar. USA har forsøgt at mægle i striden med det resultat, at parterne enedes om at "tone down their media campaigns against each other to build trust" (Vohra 2020). I januar 2021 blev der officielt taget et skridt i retning af normaliseringen af relationerne, idet Saudi-Arabien, De Forenede Arabiske Emirater, Egypten og Bahrain blev enige med Qatar om [at genoptage alle diplomatiske forbindelser](#). Materialet bag bogen *Qatar Paper*, som er skrevet af to franske journalister, og som trods sin sensationalistiske form fremstår som den bedste kilde til velgørenhedsorganisationen Qatar Charitys aktiviteter i Europa, synes også at være materiale lækket af interesser med ønske om at skade Qatars omdømme. Materialet blev f.eks. overbragt til journalisterne af ukendte personer på en USB-nøgle og indeholdt bl.a. regnskaber og interne oversigter fra Qatar Charity (Chesnot and Malbrunot 2019).

Tabel 1 Kildeinfo

The Middle East Online	Samme adresse som Al Arab Publishing House (se nedenfor).
Crystal Eye	Svært at identificere, men sandsynligvis fra De Forenede Arabiske Emirater
The Arab Weekly	Udgivet af Al Arab Publishing House i London
The Portal	Centeret er den engelske version af <i>Centre d'Etudes Moyen-Orient</i> (CEMO) Paris, som udgiver Al-Bawaba Newspaper , med hovedkvarter i Amman, Jordan men med kontorer i Dubai og Emiraterne.
European Eye on radicalization	Emiratesleaks.com hævder, at siden er drevet af Ali Rashid Al Nuaimi, en af lederne af Emiraternes efterretningstjeneste.

⁸ Det er jo en vild påstand, som den nu nedlukkede side [Emiratesleaks.com](#) har om, at European Eye on Radicalization skulle være drevet af Ali Rashid Al Nuaimi, en af lederne af Emiraternes efterretningstjeneste. Jeg har ikke kunnet få denne påstand bekræftet, men uanset om det er rigtigt eller ej bekræfter påstanden eksistensen af en informationskrigen mellem Qatar og Emiraterne.

Som en del af en mediekampagne mod Qatar blev avisartiklen om Københavns Store Fond dermed en brik i en international konflikt. Måske spillede konflikten mellem Qatar og andre arabiske lande med Saudi-Arabien i spidsen også på andre måder en rolle. Emir Hamad bin Khalifas ønske om at finansiere en stor flot moske i Danmark kan ses som en del af Qatars 'soft power' politik, hvor man har støttet europæiske organisationer med tilknytning til Det muslimske Broderskab, selvom dette ikke umiddelbart svarer til Qatars egen officielle religiøse position, men fordi Saudi-Arabien i årevis har bekæmpet netop broderskabet. PEOs voksende engagement i fonden og deres ønske om bestyrelsesposter i 2018 sker samtidig med, at konflikten med Saudi-Arabien optrappes. Det er nok lidt for langt at gå at betragte donationer fra den saudiarabiske ambassade til to københavnske moskeer i 2019 som et modsvar til dette, men der er på den anden side ingen tvivl om, at donationer til moskeer i Europa med fordel også kan betragtes i et større transnationalt perspektiv.

Konflikten i Københavns Store Fond handler fra dette perspektiv i høj grad om danske muslimers ønske om at få hjælp fra en stat. I en spørgeskemaundersøgelse fra 2008 om, hvem danske muslimer ønsker skal betale for den første moske i Danmark bygget til formålet svarede 50%, at de ønskede, at den danske stat skulle stå for dette, mens den næstmest valgte mulighed var private fonde i den muslimske verden. Tredjeflest, 31% angav, at de ønsker, at pengene kommer fra Aarhus eller Københavns kommune og 28% angiver private fonde i Danmark (Mikkelsen, Rangstrup, and Jensen 2009: 71). Efter Muhammedkrisen i 2005 opstod der blandt danske muslimer et stort ønske om en moske bygget til formålet. Den danske stat var ikke villig eller i stand til at engagere sig i et sådant moskebygningsprojekt, og derfor trådte den statslige institution PEO i Qatar til. Materialet fra aktindsigten synes umiddelbart at indikere, at de ikke ellers blandede sig i moskeens drift.

Dette kan givetvis være vanskeligt at få afdækket fuldstændigt, men ingen af de to fløje i konflikten, som ellers ikke holder sig tilbage med kritik af hinanden, nævner, at PEO skulle udøve nogen teologisk indflydelse. Da konflikter udviklede sig i fonden, appellerede en samlet bestyrelse til, at den danske stat i form af Civilstyrelsen skulle hjælpe med at løse disse. Men da der efter to år ikke er sket noget, og fonden og moske er ved at bryde sammen, meldte PEO sig som konfliktløser. Det blev i første omgang ikke accepteret, og da konflikterne fortsatte, sikrede PEO sig i 2018 bestyrelsesposter. I 2020 lukkes konflikten endelig ved at sikre, at fem ud af bestyrelsens ni medlemmer har bopæl i Qatar, og dermed bliver Danmarks dyreste moske også den første moske, hvor udenlandske interesser formel har magt over den daglige drift.

Bekymring for de udenlandske donationer

Det kan måske synes indlysende, at det anses for problematisk, at danske moskeer modtager store donationer fra udlandet. Men det er først i de seneste ti år, at problemstilling har optaget politikere og ministerier. Det var faktisk opførelsen af stormoskeen som var med til at problematisere udenlandske finansiering. Det sket i 2012 med [spørgsmål 285 til social- og integrationsministeren](#), af Martin Henriksen (DF). Da han fik oplyst, at fonden "Københavns Store Fond", som er stiftet af Dansk Islamisk Råd modtog sine penge fra udenlandske velgørhedsorganisationer samt private donorer, afføder dette et yderligere [spørgsmål](#), nemlig hvem de nævnte udenlandske velgørhedsorganisationer samt private donorer mon er. Svaret han modtager er kort. Ministeren har ikke "nærmere oplysninger om, hvem de nævnte udenlandske velgørhedsorganisationer og private donorer er. Der findes ingen regler i Danmark, der giver mulighed for offentlig indsigt i udenlandske kilder til finansiering af opførelse af frikirker, moskeer og andre former for bedehuse."

Udenlandske donorer fra golfstaterne har siden 1970erne sendt penge til moskeer og muslimske friskoler i Danmark. Bidraget havde tidligere et betragteligt omfang, idet organisationer som den saudiske Muslim World League og libyske Kaldet finansierede køb af flere moskebygninger og aflønning af flere imamer i en situation, hvor moskemiljøet endnu var under opbygning. Der var ikke nogen officiel statslig afvisning af, at disse organisationer blandede sig i muslimske miljøer i Danmark. Det blev betragtet som helt naturligt, at repræsentanter fra forskellige ambassader var meget aktive i moskebygningsprojekter eller finansierede imamer. Den største saudiarabiske missionsorganisation, Muslim World League, nåede endda godkendelse som trossamfund, en position, som de stadig opretholder. Da Aarhus Kommune [i perioden 2002-20 diskuterede med to forskellige grupper om opførelse af en moske på baggrund af henvendelser fra henholdsvis Foreningen for Moské og Islamisk Center \(FMIC\) og Tyrkisk Kulturforening](#), var bekymringerne moskébyggeriernes størrelse og placering, de muslimske gruppers motiver for at opføre moskéerne samt den udbredte, og primært negative, diskurs om den muslimske minoritet. Fokus på det finansielle angik, hvorvidt betalingen var på plads, men ikke hvor den kom fra. Da københavnske politikere diskuterede moskebyggeri på Amager i 1991 og 2001 var det [den manglende finansiering](#), der stoppede bryggeriet, og da et stort flertal i Københavns Borgerrepræsentation bestående af alle partier undtagen Dansk Folkeparti [i 2011 sagde ja til at ændre lokalplanen](#), så der kunne bygges en moské på Islands Brygge, var der heller ikke bekymring om, at finansieringen ville komme fra udlandet, der stjal dagsordenen.

Danske politikeres frygt for den indflydelse, som pengestrømme fra udlandet antages at bringe med, synes dermed først at opstå omkring 2016. Det var en af aftalerne i imampakken, som er den populære betegnelse for [lovændringer i bl.a. ægteskabsloven, folkeoplysningsloven, straffeloven, ligningsloven og udlændingeloven](#), som var den politiske reaktion på Tv2s dokumentar *Moskeerne bag Sløret*. Dokumentaren blev sendt i foråret 2016, og den blev vedtaget af en bred forligsgruppe, som inkluderede Dansk Folkeparti, Venstre, Konservative, Socialdemokratier (SF indgik ikke i den samlede aftale, men der var indgået stemmeaftale med partiet om dele af den samlede pakke). Ifølge aftalen blev regeringen [pålagt at undersøge i hvilket omfang, det er muligt at forhindre visse udenlandske donationer](#). Der blev derfor nedsat en tværministeriel arbejdsgruppe, som i 2017 offentliggjorde en [rapport](#), som indeholdt forskellige modeller for regulering af den udenlandsk støtte. Lovforslaget blev fremlagt i 2019/2020 men blev pga. COVID-19 pandemien ikke færdigbehandlet. I efteråret 2020 blev [L 81 Forslag til lov om forbud mod modtagelse af donationer fra visse fysiske og juridiske personer](#), og lovforslaget vedtages 9. marts 2021.

Tre teorier om hvordan finansieringen påvirker danske moskemiljøer

Lovens formål er at stoppe uønsket indflydelse fra udlandet. Ved førstebehandlingen af lovforslaget blev der fremlagt tre forskellige teorier om, hvordan den udenlandske finansiering påvirker muslimske miljøer i Danmark. En teori præsenteres af Halime Oguz (SF), som fremhæver at ["der findes ekstremistiske miljøer her i landet, hvor bl.a. unge mennesker bliver hjernevaskede og radikaliserede. Disse miljøer skal selvfølgelig ikke have mulighed for at blomstre på baggrund af udenlandske donationer fra antidemokratiske personer og organisationer"](#). Ifølge denne forståelse hjælper donationer fra udlandet de miljøer i Danmark, som gerne vil modtage donationer, som dermed styrkes på bekostning af de moskeer og miljøer, der ikke ønsker et sådan bidrag.

Mattias Tesfaye (S) har en anden teori om, hvordan donationen påvirker danske moskemiljøer:

Det er derfor vigtigt for os i regeringen, at vi tager et skridt i retning af at gøre op med de kræfter, der vil undergrave vores demokrati. Det gælder også i forhold til donationer, fordi, som den konservative ordfører siger og et gammelt udtryk siger: Den, der betaler orkestret, kan også være med til at betale for [sic] musikken. Derfor skal vi ikke være naive. Penge og gaver er ikke nødvendigvis altid neutral godgørelse. ([link](#))

Ifølge denne forståelse kan donationer lede til et modkrav og forventninger om, at moskeen, der har modtaget donationen, følger en bestemt teologisk linje. Halime Oguz (SF) tilslutter sig Tesfayes bekymring om, og nævner endda et eksempel, hvor hun mener, at penge har givet reel indflydelse:

For at tage et eksempel har Saudi-Arabien doneret millioner af danske kroner til en moské på Nørrebro, der tidligere har været base for nogle af de mest ekstreme islamister herhjemme. Det saudiarabiske styre har igennem sine donationer haft direkte indflydelse på valget af moskéens bestyrelse og imam⁹ ([link](#))

Samira Nawa (RV) tilslutter sig teorien om, at en donation ikke er gratis: "[I Radikale Venstre anerkender vi, at der er visse donationer, som er problematiske, særlig hvis der følger en udemokratisk modydelse med den donation.](#)"

En tredje teori om relationen mellem donationer og indflydelse fremføres af Marlene Ambo-Rasmussen (V), som fremhæver, at det ikke handler så meget om det konkrete bidrag, men hvordan bidrag kan legitimere personer og organisationer ved at lade dem optræde som velyndere, da det er "[afgørende, at vores samfund ikke medvirker til at retfærdiggøre disse organisationer og personer, ved at der modtages økonomisk støtte fra dem. Åbenlyse modstandere af vores frie demokratiske land skal hverken have sympati eller nogen form for indflydelse i Danmark](#)". Politikerne har dermed lidt forskellige teorier om, hvordan den udenlandske finansiering påvirker moskemiljøerne i Danmark: det støtter allerede radikale miljøer (Oguz), det radikaliserer moskeerne (Tsfaye, Oguz, Nawa) eller det legitimerer udemokratiske og ufrie lande (Ambo-Rasmussen).

Hvad skal bekæmpes?

Der er derudover forskellige forståelser af, hvorfor det er nødvendigt at begrænse visse donoreres mulighed for at sende penge til danske organisationer eller fonde. Nogle af politikerne ser loven som en måde at bekæmpe en bestemt form for islam. Dette synspunkt udtrykker bl.a. af Rasmus Stoklund (S) som ser lovforslaget som et bidrag i en "kamp mod politisk islam i Danmark". Loven er ifølge Stoklund nødvendig for at bremse den indflydelse, som politisk islam måtte have i Danmark: "Politisk islam er ikke alene et problem i Danmark, adskillige europæiske lande døjer med mange af de samme problemer, som vi slås med herhjemme. Nogle af landene har endda langt større problemer, end vi har i Danmark" ([link](#)). Marie Krarup (DF) knytter lovændringen direkte til islamistisk terrorisme "L 81 vil modvirke, at islamiske organisationer

⁹ Både Taibamoskeen og den saudiarabiske ambassade afviser, at donationen skulle hænge sammen med nogen modydelse. Taiba skriver på sin FB-side: "Der forventes ikke en modydelse, og der er ikke bundet betingelser op på støtten. Vores frivillige forening har til formål at tilgodese danske muslimer, hvorfor donationer fra udlandet hverken har betydning for vores vedtægter eller frivillige arbejde" (<https://www.berlingske.dk/hovedstaden/en-raekke-af-de-mest-berygtede-islamister-er-kommet-der-nu-har>)

eller stater kan støtte islamistiske foreninger i Danmark, og dermed være med til at forhindre terror i Danmark. Det er i hvert fald det, som vi har ønsket at loven skulle gøre". [\(link\)](#) Morten Messerschmidt (DF) lægger sig på samme linje: "Men lige så forrykt er det selvfølgelig, at man som radikal moské i Danmark kan modtage penge fra Iran, Saudi-Arabien, Bahrain eller Qatar eller fra andre steder, som er en del af den krigsførelse, som foregår imod Danmark, dansk kultur, danske frihedstraditioner og den danske grundlov". [\(link\)](#)

Rosa Lund (EL) mener imidlertid ikke, at loven skal begrænses til islamistiske donationer, men fremhæver, at det ligeledes er "dybt problematisk, at fremmede stater, organisationer eller personer vil underminere eller modarbejde vores demokrati." Enhedslisten mener derfor, at der skal laves et generelt:

forbud mod pengeoverførsler fra lande med autoritære regimer, som undertrykker menneskerettighederne, ... ekstreme religioner og ekstreme ideologer er lige farlige, uanset hvor de kommer fra. Jeg er sådan set lige så bange for islamister, der undertrykker demokrati, som jeg er bange for Tyrkiet, der undertrykker demokrati, som jeg er bange for Kina, der undertrykker demokrati, som jeg er bange for abortmodstandere og den katolske kirke i Polen, der undertrykker demokrati. [\(link\)](#)

For Enhedslisten skal ekstremismen bekæmpes, uanset hvilket ansigt den har.

En tredje forklaring på, hvorfor donationerne er problematiske kommer fra Marcus Knuth (K), som mener at problemerne skulle være løst for mange år siden. Han understreger, at religiøse vielser og skilsmisser er en del af problemstillingen, som den viser sig i:

historien om Roya fra vores eget Konservative Folkeparti, der oplevede at blive ringet op af den iranske ambassade og fik at vide, at nu, hvor hun var blevet skilt fra sin mand her i Danmark ja, så skulle hun også lige et smut forbi Imam Ali Moskeen for at få godkendt sin skilsmisse religiøst der, ellers ville det ikke være anerkendt af staten Iran, og det er jo helt afsindigt, eftersom staten Iran finansierer Imam Ali Moskeen. [\(link\)](#)¹⁰

For Marcus Knuth er det en væsentlig del af problemstillingen, at der er eksempler på, at fremmede lande har blandet sig i anliggender som familieret, som ligger inden for den danske stats jurisdiktion.

Loven siger kun lidt om de nærmere rammer for hvordan det besluttet, hvilke donationer, der skal bremses. Denne beslutning ligger hos

Udlændinge- og integrationsministeren [der] på baggrund af en indstilling fra Udlændingestyrelsen træffe[r] afgørelse om, hvorvidt fysiske og juridiske personer, herunder udenlandske statslige myndigheder og statsligt styrede organisationer og virksomheder, der modarbejder eller underminerer demokrati og grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, skal optages på en offentlig forbudsliste" (§ 2). [\(link\)](#)

¹⁰ Den iranske ambassade har kategorisk afvist, at de "på nogen måde har ydet bistand til at finansiere, projekttere eller opføre moskéen på Vibevej" (Kühle og Larsen 2019: 115). Grunden, hvor moskeen blev opført er dog købt på baggrund af et ejerpantebrev på 8,5 mio kr. udstedt af daværende ambassadør for Iran, Nasser Jafar Jasbi. Der er ikke fremlagt dokumentation for at den iranske stat løbende bidrager til moskeen.

Dette er måske meget godt, for hermed kan der opnås enighed om at vedtage loven, selvom der er stor uenighed om, hvor bredt den skal anvendes. For Pernille Vermund (NB) er sagen simpel: "Vi behandler i dag et forslag, som handler om islam, eller rettere den politiske del af islam, og de to ting kan ikke adskilles. Nye Borgerliges holdning til islam er klar: Islam skal ingen indflydelse have i vores samfund." ([link](#))

Hvad ved vi om udenlandske donationer til muslimske organisationer i Europe?

Der er som nævnt meget lidt viden om omfanget og konsekvenserne af udenlandsk finansiering. Det er ret veldokumenteret, at udenlandske donationer til europæiske muslimer primært drejer sig om donationer fra golfstaterne Saudi-Arabien, Qatar, Kuwait og Forenede Arabisk Emirater. Det vides også, at Tyrkiet og i de senere år også Marokko sender imamer til Europa på kortere eller længere ophold i ønsket om at fremme, hvad der præsenteres som moderate forståelser af islam. Men ellers er det begrænset, hvad der egentlig vides om udenlandske donationer til europæiske moskeer. Der findes meget lidt forskning og den tilgængelig viden stammer derfor primært fra en håndfuld rapporter fra bl.a. [Holland](#), Frankrig og [Europarådet såvel som fra avisartikler og andet journalistisk materiale](#). Manglen på viden er enorm. Det skyldes, at forskningen er faldet mellem to stole: Forskere, der beskæftiger sig med velgørenhed i Mellemøsten, har ikke udvist interesse for mellemøstlige velgørenhedsorganisationer og staters bidrag til det muslimske liv i Europa, fordi dette kun udgør en meget lille del af velgørenheden, der især går til afrikanske lande og til krigsområder. Forskere, der beskæftiger sig med muslimer i Europa, har heller ikke udvist særligt interesse, fordi moskeer finansieret fra udlandet kun udgør en ret lille del af alle moskeer, donationen kun udgør en lille del af moskeens hverdag, og moskeerne udgør kun en vis del af det muslimske liv i Europa. Men det skyldes også, at viden om den konkrete finansiering har været svært tilgængelig, og at den stærke politisering af emnet har betydet, at kun få moskeer har ønsket at fortælle offentligheden om de donationer, de har modtaget. Der mangler derfor helt basal viden om, som fx hvilke europæiske moskeer der er de største, hvilke der er de dyreste, og der mangler et overblik over, hvilke der har modtaget bidrag fra udlandet og hvilke konsekvenser der har haft. Rapporter fra Holland og Frankrig peger på, [at mellem 10 og 20% af moskeerne i disse lande i en udefineret periode har ønsket eller modtaget donationer eller en aflønnet imam](#) fra udenlandske donorer. Tallene er svære at vurdere. De kan på den ene side være alt for høje i forhold til at vurdere den rolle, som udenlandske donationer spiller i forhold til europæiske moskeer, idet de indregner både ønsker og reelt opnået finansiering, enkelt donationer modtaget i fortiden tælles ind såvel som aktuelle donationer, og antallet af moskeer kan være for lille, hvorved procentdelen bliver alt for høj. Men det er også muligt, at omfanget af donationer er højere endnu, da mørketal er sandsynlige. En rapport fra Holland peger på, at donationerne kommer fra Saudi Arabien, De Forenede Arabiske Emirater, Kuwait and Qatar. Donationernes størrelse svinger mellem nogle få tusinde op til 2,5 millioner €. En enkelt moske, Essalammoskeen i Rotterdam, som åbnede i 2010, skiller sig ud ved i alt at have modtaget en engangsdonation på omtrent 8 million € fra Al Maktoum Foundation i Emiraterne.

Essalammoskeen er derudover et godt eksempel på en andet videnshul, nemlig rangordning af europæiske moskeer i forhold til størrelse. Essalammoskeen beskrives fx ofte som den største moske i Europa, selvom dette på ingen måde er tilfældet. Med plads til omtrent 1000 besøgende er den meget mindre end bl.a. East London Mosque eller Moschea di Roma, hvoraf den sidste dog rummer langt færre bedende end de 12.000, som der angives på Wikipedia og på grund af sin lidt afsides beliggenhed langt fra tiltrækker besøgende i den størrelsesorden. Der er sjældent mere end 2000 daglige besøgende selv på travle

dage (Tamimi Arab 2013). Moskeernes størrelse overdrives derfor ofte- af modstandere, der vil understrege faren, men også af muslimer selv, der af stolthed eller missionsiver fremhæver, hvor mange besøgende, som moskeen har. Stormoskeen i København beskrives også på Wikipedia som [én af de største moskeer i Europa](#) med en kapacitet på 3000 besøgende. Andre steder er det angivet, at der er [plads til 900 mænd og 600 kvinder](#), hvilket gør det til en stor moske i europæisk sammenhæng, men næppe en af de største.

I forhold til prisen er stormoskeen i København imidlertid en gigant. Det beløb, som moskeen skulle have kostet, 150 mio. kr. (eller ca. 20 mio. €), bringer moskeen højt op i rækken af donationer til moskeer i Europa, hvor kendte udenlandske donationer til moskeer i Frankrig fx ligger mellem 1 og 10.5 mio. € bortset fra den endnu ikke opførte megamoske i Marseille, som skulle have modtaget udenlandske donationer for 22 millioner € (Zwilling 2015: 337). Men aktindsigten viste, at Fonden havde modtaget i omegnen af 226 millioner kr. eller 30 millioner €, og selvom en del af pengene er gået til køb af to andre meget mindre og billigere moskeer, så bringer det stormoskeen helt i top som én af Europas dyreste moskeer. Dette hænger ifølge moskeens ledelse sammen med, at man fra begyndelsen ønskede, at centeret skulle opføres efter danske kvalitetskriterier og danske arkitektoniske normer, samt at man ønskede og faciliteter i form af konferencesal, bibliotek, fitness, biograf, kontorhotel, restaurant, parkeringsanlæg m.fl. som kunne generere indtægterne til driften. Historien om KSF understreger, at det ikke er nok at have pengene til at opføre moskeen. Det kræver også en ret omfattende finansiell kompetence at drive et center med en bred en vifte af aktiviteter, som skal generere overskud til drift.

Hvad kan historien om Københavns Store Fond lære os om udenlandske donationer?

Den konkrete viden om udenlandske donationer til moskeer er som nævnt ovenfor begrænset. Men materialet om Københavns Store Fond kan som en af de dyreste moskeer i Europa, og som en moske, der har modtaget bidrag fra forskellige kilder yde en række bidrag til vores viden om udenlandske donationer. Jeg vil afslutte med at skitsere nogle af disse.

1. Materialet bekræfter, at der mangler gennemsigtighed i forhold til donationer. Det var velkendt, at Københavns Store Fond havde modtaget en stor donation fra Qatar, men aktindsigten viste, at der derudover var to andre donorer, og det samlede bidrag var langt højere (omkring 226 mio.) end tidligere kendt (150 mio.). Den manglende indsigt er imidlertid ikke kun i forhold til den danske offentlighed og er ikke kun et problem for det danske samfund, men også for donorerne og måske endda for modtagerne af donationerne. Materialet viser således, at manglende gennemsigtighed var en del af baggrunden for konflikterne i Københavns Store Fond, idet flere donorer uden at vide det havde givet til et projekt, der derefter blev fuldt finansieret. Trossamfundsloven [link] har bidraget betragteligt til at skabe større viden om donationerne, men indsigten begrænses af, at det er en mindre del af de muslimske trossamfund, som er anerkendte trossamfund. Derudover synes den hollandske stat at have haft en vis succes med at få donorlande som Saudi-Arabien og Kuwait til at oplyse, hvilke donationer, som de har kendskab til. Hvis L81 som forventet bliver vedtaget i foråret 2021, kan man risikere, at det bliver endnu vanskeligere at opnå oplysninger om donationer, da offentliggørelsen af, hvem der har ydet en donation, kan risikere at lede til, at donoren kommer på en forbudsliste, hvilket kan være en risiko, som hverken donor eller modtager ønsker at tage.

2. Materialet peger også på, at store moskeprojekter kan problemer, efter at penge er givet, hvis bestyrelsen ikke har de rette finansielle og driftsmæssige kvalifikationer. Den franske forsker Anne-Laure

Zwilling peger på, hvordan store prestigeprojekter potentiel møder udfordringer, hvis der ikke er en dygtig bestyrelse, der kender til både praktisk og finansiel bygningsdrift:

buildings will need to be heated every day in winter, when they are in fact far from being full. Moreover, it is always easier to raise funds for a new project than for maintenance. Of, important religious meetings need places to be held in. But are the 'cathedral mosques' destined to be, like the cathedrals, a constant drain of money (Zwilling 2015: 337).

PEO var villig til i en periode at yde bidrag til drift, men konflikten medførte, at bestyrelsen var alt for længe om at få lagt en plan for, hvordan fonden på sigt ville kunne køre rentabelt. Det ser ud til at dette først kom på plads i 2018/19, og det synes oplagt at gætte på, at det var PEOs mål med at indtræde i bestyrelsen. PEO er et ejendomsinvesteringsselskab, som tager sig af "[engineering affairs such as private villas and some prestigious projects, drawings, evaluations, project supervisions and managements](#)" og er ikke en religiøs organisation, så det er oplagt at gætte på, at den indflydelse de har haft på bestyrelsesarbejdet primært består af praktisk rådgivning. Materialet viser altså, at indflydelse skal forstås langt bredere end religiøs indflydelse, og at den kan være af en art, hvor demokratisk og udemokratisk indflydelse ikke er et oplagt skel. PEO fremstår umiddelbart som investorer, der passer deres investering frem for som en donor, der ønsker religiøs indflydelse. Argumentet for dette er primært, at PEO ikke er en religiøs organisation. Imod det kan det argumenteres, at ikke alle medlemmerne fra Qatar er tilknyttet PEO og i hvert fald et af bestyrelsesmedlemmerne, Khalid Shaheen al-Ghanim, er en del af det religiøse establishment i Qatar [som leder af ministeriet for islamiske anliggende \(Ministry of Awqaf and Islamic Affairs\)](#). Men det er Mohammed Bakhit F A Al Marri, [bestyrelsesmedlem hos Aqar Real Estate Development and Investment Co](#), som er næstformand i KSF, ikke al-Ghanim. De prædikanter, som Stormoskeen benytter samt den faste imam, som blev ansat i slutningen af 2020, synes derudover ikke at have nogen relation til wahhabismen, som er den officielle islamforståelse i Qatar. Endelig er der ikke noget i materialet fra aktindsigten, der peger på, at de ønsker en bestemt religiøs indflydelse. Historikere ved, hvor svært det er at argumentere *ex silencio*, og disse argumenter evner typisk heller ikke at lukke en diskussion, for det kan jo altid være, at man finder noget, hvis man graver mere. Men det det værd at bemærke, at de hollandske myndigheder efter en forholdsvis grundig proces med høringer etc. heller ikke lykkedes med at etablere en generel forbindelse mellem donationer og indflydelse (Renders and Kühle 2021).

3. Materialet fra KSF viser, at fondsbestyrelsen – på tværs af uenigheder – havde en stor accept af danske myndigheders magt og ret til indgriben og endda appellerede til Civilstyrelsen om at hjælpe fonden, da uenighederne blev så voldsomme, at fonden står i fare for at bryde samme. Også de udenlandske investorer støttede op om de danske myndigheder og havde stor opmærksomhed på, at fonden skulle leve op til dansk lovgivning. Deres bidrag til bestyrelsesarbejdet kan på den måde formodes at være båret af en professionel forståelse af, hvordan rammerne for internationale byggeprojekter, hvor kendskab til den lokale lovgivning selvfølgelig er af allerstørste betydning. Der er altså ikke noget, som tyder på, at moskeens udenlandske investorer modarbejder den danske stat.

4. Det vides ikke meget om, hvorfor europæiske muslimer ønsker at tage imod donationer. Også her kan materialet fra KSF hjælpe med et svar. Det umiddelbare svar er, at donationer er nødvendige, hvis man ønsker at bygge stort eller arkitektonisk ambitiøst, og det var visionerne bag Stormoskeen absolut. Mange danske moskeer slider med at få pengene til at slå til, og selvom en betragtelig del er lykkedes med at

indsamle pengebeløb i millionklassen til at købe eller renovere moskebygninger, så rækker indsamlingerne i Danmark næppe til projekter i tungere vægtklasser. I 2008 var det en betydelig del af danske muslimer, der gerne tog imod penge fra udenlandske fonde, men efter at dette er blevet politisk kontroversielt, er andelen formodentlig langt lavere. I et interview i *Berlingske* 24. juli 2020 udtaler Oussama el-Saadi, formand i Danmarks nok mest kontroversielle moske, Aisha-moskeen på Grimhøjvej, at moskeen indsamler donationer i udlandet. El-Saadi udtaler i denne sammenhæng, at ["Jeg ville allerhelst, at danske institutioner ville bidrage til projektet, men når jeg ikke kan finde hjælp i Danmark, må jeg spørge andre. Jeg kan ikke lide det, men jeg er nødt til det. Vi er i en nødsituation og har brug for hjælp til at renovere."](#) I forhold til hvad der vides om moskeer, der har modtaget donationer inden for de seneste år, så er det ofte moskeer, som på anden måde kendes som kontroversielle og forbundet f.eks. med salafisme, der har modtaget midler fra Golfstaterne, selvom dette ikke gælder for alle (Kühle 2020). Stormoskeen er fx et eksempel på en moske, der har modtaget støtte, men som ellers ikke er kendt for at være en radikal moske.¹¹ Fra 2006 til 2017 stiger andelen af moskeer, der ejer deres egen bygning (eller lejer den fra en islamisk fond) fra 40 til 60% (Kühle and Larsen 2019). Det vides ikke, hvor mange der har modtaget bidrag fra udlandet, men umiddelbart er priserne for de købte bygninger i de fleste tilfælde så lave, at det givetvis har været muligt at skaffe pengene gennem indsamlinger i Danmark. Taiba-moskeen, som har modtaget bidrag på fra Saudi-Arabien i 2018 ([4.937.949 kr fra Saudi-Arabiens ambassade](#)) og Kuwait i 2019 ([595.177 kr. fra Kuwait Society for Humanitarian Work og Kuwaits ambassade](#)) som et tilskud til at dække dele af købssummen på 18 mio., er en undtagelse.

5. Materialet fra Københavns Store Fond kan endelig være med til at afdække, hvilken betydning donationer og ikke mindst donorerne har for fondens og moskeens dagligdag. Repræsentanter fra Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah får allerede fra 2011 formelt en plads i bestyrelsen, men dette registreres ikke hos Civilstyrelsen og repræsentanterne inviteres ikke med til bestyrelsesmøder. Dette kunne tyde på, at de danske bestyrelsesmedlemmer oprindeligt ikke ønskede, at donorerne skulle blande sig i bestyrelsens arbejde. Senere stiller bestyrelsesmedlemmer fra Qatar en vis rolle, da PEO ønskede bestyrelsesposter, men denne rolle synes dog primært at være af organisatorisk art. Men det er værd at overveje forskellen mellem løbende donationer og engangsdonationer. Måske er det sværere at sige nej til et ønske fra PEO, der jo indtil 2019 hvert år betaler omtrent 5 mio. kr. til drift af moskeen? Danske muslimer er altså ikke nødvendigvis glade for udenlandsk indflydelse, men måske har donorer, der kun leverer en engangsdonation vanskeligt ved at sætte deres indflydelse igennem?

Konklusion

Materialet fra Københavns Store Fond er et unikt materiale, som giver indsigt i nogle af de spørgsmål, der rejser sig i forhold til udenlandsk finansiering af moskeer i Danmark. Materialet fra KSF peger på, hvordan nogle af disse dynamikker fungerer, herunder at de store prestigefyldte moskebygningsprojekter for det

¹¹ De udenlandske websider, der omtaler sagen om Københavns Store Fond, påpeger, at moskeen er kontroversiel, fordi imamen Abu Bilal, som er dømt for antisemitiske udtalelser i Tyskland, har prædikeret der. Moskeen har et stykke tid ikke haft en fast imam, har man hver fredag hentet forskellige prædikanter ind. I 2021 har man imidlertid ansat en fast imam, der prædiker to gange om måneden, mens der de andre fredage benyttes et stort udvalg af andre prædikanter. Materialet fra aktindsigten viser at pengedonationer indsamlede om fredagen er høje de gange, hvor Abu Bilal har prædikeret, så det tyder på, at han er en populær prædikant. Moskeen var også én af de otte moskeer, der indgik i Tv2 dokumentaren *Moskeerne bag sløret* (2016), men moskeen reagerede som den eneste af de medvirkende moskeer ved afskedige imamen for at have rådgivet på en måde, som kunne opfattes som problematisk.

første er svære at finde finansiering til, men kan være endnu sværere at drive efterfølgende. Danske muslimer er ikke nødvendigvis interesserede i at lukke udenlandske interesser ind, men selvom der er nogle moskeer og islamiske fonde i Danmark, som er forholdsvis velhavende, og selvom flere danske moskeer har været i stand til at indsamle flere millioner blandt muslimer i Danmark, så forekommer det urealistisk at kunne finansiere større moskeprojekter som opførelsen af et islamisk center, som det som KSF har rejst, alene ad den vej. Emnet er blevet diskuteret af danske politikere, som har en række bud på, hvorfor donationerne er problematiske. Undersøgelser af andre donationer til moskeer i Danmark kan give et bredere billede, men i forhold til danske politikeres teorier om sammenhængen mellem donation og indflydelse synes materialet fra KSF især at yde støtte til Marlene Ambo-Rasmussens (V) forståelse, nemlig at det ikke handler så meget om det konkrete bidrag, men om hvordan bidrag kan legitimere personer og organisationer ved at lade dem optræde som velyndere. Udenlandske donorer er nemlig ikke nødvendigvis interesserede i at forme den teologiske profil, men kan have mere fokus på at fremstå som velgørere i europæiske muslimers øjne. Dette kan måske fremstå overraskende, men svarer et stykke hen ad vejen til de motiver som velgørere generelt har for at bidrage til kunst, kultur eller sport. Hermed kommer donationer til moskeer til at indgå i en lang række af tiltag fra køb af fodboldklubber, arrangement af sportsbegivenheder og finansiering af influenseres rejser, der har til formål, at forbedre golfstaternes renommé i vesten. Disse tiltag er der dog ikke umiddelbart planer om at begrænse. Sammenligningen skal dog ikke strækkes for langt. Religiøse donationer er selvfølgelig på visse måder anderledes. Fx anses bidrag til moskebyggeri at bringe religiøs velsignelse til donoren (Kühle og Larsen 2019: 116m). Men ønsket om at fremstå som en velgører er ikke mindst blevet forstærket af, at Qatar har været i konflikt med en håndfuld andre arabiske stater med Saudi-Arabien og Emiraterne i spidsen. Det har i stort omfang været en informations- og prestigekrig. Da stormoskeen ved Røvsingsgade ofte betegnes Qatarmoskeen blandt danske muslimer, har Qatar måske vundet runden i Danmark, selvom Saudi-Arabien i 2018 markedede sig stærkt med donationer til to københavnske moskeer.

Konflikter i og omkring moskeer forventes ofte at være religiøse konflikter, og selvom det ikke kan udelukkes, at konflikten i KSF også har religiøse dimensioner, så fremstår de politiske og økonomiske motiver som de dominerende. Wahhabismen er den dominerende fortolkning af islam i Qatar (som den også er det i Saudi-Arabien). Det har dog ikke forhindret velyndere fra Qatar i primært at donere til europæiske moskeer, der er drevet af personer med en tilknytning til det Muslimske Broderskab. For KSFs vedkommende har relationen vist sig i vedtægterne for KSF, som har foreskrevet, at fondens aktiver skulle overføres til Federation of Islamic Organizations in Europe, hvis fonden blev nedlagt. Fondens profil blev officielt ændret ved en vedtægtsændring sommeren 2020, hvor relationen til Federation of Islamic Organizations in Europe blev slettet fra vedtægterne. Men hvor det stiller fonden teologisk – om noget specifikt sted – vil tiden vise. Udfordringerne synes dog stadig at være på det praktiske frem for teologiske. Regnskabet for 2019 afsluttes således med den nøgterne kommentar:

Fondens pengeinstitut har lukket ned for samtlige engagementer, og fonden kan ikke disponere over sit indestående via et pengeinstitut på nuværende tidspunkt. Fondens afhængig af klientkonto for at kunne indfri sine gældsforpligtelser i takt med at de forfalder. Ledelsen vurderer at forudsætningerne for fortsat drift er til stede og aflægges som følge heraf årsregnskabet under denne forudsætning. ([link](#))

KSF synes i dag at have fået styr på økonomi og organisation, men fonden har stadig ikke en bankkonto i en dansk bank. Direktøren forklarer, at dette skyldes, at der ikke har været danske banker som har ønsket at tilbyde fonden en bankkonto og KSF er derfor tvunget til at benytte deres advokats klientkonto til at betale regninger og modtage betaling for den ejendomsudlejning, som de facto finansierer Stormoskeens virke. Hermed er der en ambivalent og paradoksal logik på spil, hvor et enigt folketings på den ene side ønsker at forbyde (visse) udenlandske donationer for at sikre, at danske moskeer ikke påvirkes eller styres af udenlandsk donationer, mens nogle moskeer på den anden side udelukkes fra at fungere som trossamfund i Danmark, da de er afskåret fra at placere deres bankforretninger i danske banker. Historien om hvad der kan ske når en dansk moske modtager svimlende beløb fra hovedrige velgørere i Golfstaterne indeholder på den ene side alle elementer til en spændingsroman – [fra velyndere i sheikhkostumer over beskyldninger om indkøb af juveler](#) til fake news plantet af efterretningstjenester, men rummer også umiddelbart kedeligere spørgsmål om, hvordan den danske stat og det danske samfund skal forholde sig til moskeer og andre muslimske organisationer i Danmark. Men mon ikke disse, skønt på ingen måde enkle, på længere sigt er vigtigere at have fokus på?

Litteratur

- Abu Sulaib, Faisal Mukhyat. 2017. "Understanding Qatar's foreign policy, 1995–2017." *Middle East Policy* 24 (4):29-44.
- Chesnot, Christian, and Georges Malbrunot. 2019. *Qatar papers*: Michel Lafon.
- Kamrava, Mehran. 2017. "Qatari foreign policy and the exercise of subtle power." *Int'l Stud. J.* 14:91.
- Kühle, Lene. 2020. "Salafist environments and mosques in Denmark." International conference on Salafism and Salafi Jihadism.
- Kühle, Lene. 2021. "Forskeren og journalisten krydser klinger." *Tidsskrift for Islamforskning* 14 (1):110-149. doi: <https://doi.org/10.7146/tifo.v14i1.124747>.
- Kühle, Lene, and Malik Christian Reimer Larsen. 2019. *Danmarks Moskéer: Mangfoldighed og samspil*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mikkelsen, Flemming; , Lasse; Rangstrup, and Jens Rom Jensen. 2009. Integrationsstatus - 10 års fremgang - og hvad nu?: 10 års systematisk måling fra 1999-2008 Catinét.
- Renders, Johannes, and Lene Kühle. 2021. "Scrutinizing Transnational Actors' Funding on Islamic Philanthropy in Europe." *Transnational encounters and connections*. <https://ac4tec.com/?p=568>.
- Shideler, Kyle, Sarah Froehke, and Susan Fischer. 2017. QATAR CHARITY. In *The Role of Select Non-Governmental Organizations in Doha's Support for Terrorism*: Center for Security Policy.
- Tamimi Arab, Pooyan. 2013. "The Biggest Mosque in Europe!: A Symmetrical Anthropology of Islamic Architecture in Rotterdam." In *Religious Architecture: Anthropological Perspectives*, edited by Oskar Verkaaik, 47 - 61. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vohra, Anchal 2020. "The Pitiful Endgame of Saudi Arabia's Qatar Blockade", *Foreign Policy*
- Zwilling, Anne-Laure. 2015. "A century of mosques in France: building religious pluralism." *International Review of Sociology* 25 (2):333-340.